

Adam Skałkowski

Towarzystwo Przyjaciół Konstytucji 3 Maja

Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej 2, 50-83

1930

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ADAM SKAŁKOWSKI

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ KONSTYTUCJI 3 MAJA

I

Obrady i prace

Jeśli słuszna Targowiczanom wierzyć, w dobie Sejmu Czteroletniego różne »klopy na wzór paryskich modne lecz niebezpieczne dla spokojności narodów rozsiewali zdania«. I »intrydze z klubów« przypisywali zamach majowy¹. Poseł kaliski Suchorzewski w odezwie protestacyjnej² twierdził, że »dnia drugiego maja wieczór na klubie założonym w Radziwiłłowskim pałacu przeczytano zgromadzonym posłom i arbitrom, przyjaciołom monarchji, projekt nowej konstytucji, toż oświadczone, iż nikogo z sejmowej izby dopotąd nie wypuszczą, dopokąd przyjętym nie będzie«. A Dyzma Bończa Tomaszewski w swych głośnych *Nad konstytucją i rewolucją uwagach*³ rzucił to oskarżenie: »Wprzód się uformowało społeczeństwo ludzi gotowych na wszystko, tych niebezpiecznych wznowicieli odmian, którzy nie tylko w odmianie rządu i ojczyzny ale, gdyby mogli, w odmianie Boga zysku swego jedynie i wyniesienia upatrują; schadzka ich był ów pałac Radziwiłłowski, któren od pamiętki czasów naszych wszystkich i najgorszych nawet nowości przeznaczony jest być siedliskiem; tam zgromadzenie pod imieniem *clubu* złożone wprzód z kilkunastu a potem kilkudziesiąt osób, zimną krwią całej rewolucji układało systema...« O agitacji klubów pisali szpiegujący w Warszawie rezydenci mocarstw ościennych⁴ i wreszcie zarzuty jakobinizmu znalazły się w manifestach rozbiorowych.

¹ *Zbiór wszystkich druków konf. targ. i wil.*, I 6, 29.

² Str. 23.

³ *Zbiór różnych pism w czasie sejmu patriot. od r. 1788... wyszłych*, 10—1, 46—7.

⁴ *Dziennik Bułhakowa (Ost. lata pan. Stan. Augusta w wyd. dzieł Kalinki z r. 1891)* II 305, 313, 318 i t. d.

Stronnictwo »patriotyczne« było bardzo oględne, gdy mu w tej materji, wypadło mówić *Gazeta narodowa i obca*⁵ n. p. w korespondencji z Paryża objaśniała, że klub Jakobinów »jest to jedne ze zgromadzeń do przygotowania się na sesje na kształt naszych konferencyj«. Wszakże mimo sympatyj dla Rewolucji odżegnywała się od »szalonych demagogów«. W dziele *O ustanowieniu i upadku konstytucji polskiej 3-go Maja*⁶ przyznano, że »uformowała się i trwała przez czas niejaki schadzka czyli klub w Warszawie w domu Radziwiłłowskim«, jak istniały podobne organizacje w Londynie czy Berlinie. »Wkrótce jednak ten klub poszedł w zaniebdanie i ustał«, jak zapewniali obrońcy Sejmu, przykrawając prawdę do swych widoków politycznych.

Więcej światła rzuciła dopiero *Obrona Stanisława Augusta*⁷. Dobrze świadomy rzeczy Mikołaj Wolski usprawiedliwiając oddanie pieczęci koronnej patronowi jakobinów polskich tak tłumaczył pozyskanie przezeń większości posłów i wygotowanie petycji za nim do króla: »Zebranie tych podpisów winien był ks. Kołłątaj założonemu klubowi w pałacu radziwiłłowskim, pod hasłem *przyjaciół konstytucji 3 maja*, który składali po większej części przyjaciele księdza Kołłątaja. Posłowie i arbitrowie, którzy wchodzili do tego klubu, roztrząsali materje, które miały iść potem do decyzji sejmu; zaręczali sobie nawzajem jak najuroczyściej, iż co się na nim zadecyduje większością lub jednomyślnością, będzie nieodstępnie w Izbie sejmowej popieranem. Klub ten był sejmem nad sejmem, ani było w tem sekretu, że co było na klubie uchwalonem, stanie się na sejmie prawem. Uskarżali się na to w Izbie posłowie do klubu nie wchodzący...«

Historyk *Ostatniego roku Sejmu Wielkiego*⁸ na podstawie tych przesłanek i korespondencji owoczesnej⁹ starał się określić rolę klubu, który przemożnie miał wpływać na tok prac parlamentarnych i górować musiał nad innemi organizacjami opinji publicznej. Według Smoleńskiego po-

⁵ Nr. 3 z 8 stycznia 1791. W numerze 8-m wzmianka o Towarzystwie Filantropów założonem w Krakowie według planu Oraczewskiego dla ugruntowania odrodzenia Rzpltej.

⁶ Wydanie datowane we Lwowie 1793, I 245.

⁷ *Rocznik Tow. hist.-lit. w Paryżu* 1867 str. 165, także 100 (przypis).

⁸ Kraków 1897, str. 378—9.

⁹ Z rk. Muzeum ks. Czartoryskich 922 i 3473.

mieniony klub »na początku r. 1791 liczył do ośmdziesięciu¹⁰ stowarzyszonych, pomiędzy któremi niemało było posłów sejmowych«. Podobno »protokół obrad prowadził utalentowany poseł inflancki Antoni Trębicki«. »Do członków najruchliwszych należał młody komisarz skarbowy, wojewodzie braclawski, Antoni Lanckoroński, wsławiony smutną funkcją meblowania pałacu nabytego przez Rzeczpospolitą dla ambasady rosyjskiej«. On to urządził zebranie 2 maja, na którym przemawiał poseł krakowski Sołtyk i przyjęto projekt konstytucji. »Po przewrocie klub, funkcjonujący pod nazwą Przyjaciół konstytucji 3 maja, wzywał na posiedzenia biletami: »Stan rycerski ma honor upraszać«... W potrzebie zbierał partyzantów Lanckoroński... Dyskutowano przy ponczu; projekt, przypadający do gustu, witano okrzykiem: *vivat!* Prezydencję pełnili w porządku alfabetycznym zarówno posłowie jak arbitrażowie«. Istotnym przywódcą miał być Kołłątaj¹¹.

Te luźne wiadomości uzupełniają zaczerpnięte z rękopisu Biblioteki Kórnickiej 937¹². Zawiera on »Ustawy dla Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji Rządowej *Fiat lux*«, »Listę osób składających Zgromadzenie fundatorskie Przyjaciół Konstytucji Rządowej podług porządku alfabetycznego nazwisk ułożoną« i protokoły 21 sesyj podpisane przez prezydujących.

»Ustawy«¹³ zaczynają się od określenia »najczystszych pobudek« związku: »Nigdy bardziej cnotliwa tyłu obywatelów gorliwość o dobro publiczne nie potrzebowała silniejszego poparcia, jak po świętym i wiekopomnym

¹⁰ Cyfrę tę podaje Tomaszewski i na *Assekuracyi* z 2 maja położono 83 podpisów. Jednakże Smoleński tego zebrania w przededniu zamachu nie identyfikuje z posiedzeniem klubu. Według Suchorzewskiego »podpisy tegoż dnia i nazajutrz u króla Imci i J. P. Małachowskiego marszałka zbierano«.

¹¹ »Za jego staraniem« miał powstać klub, »któremu przewodniczył Trębicki«, jak gołosłownie zresztą twierdził Leon Wegner w *Dziejach dnia trzeciego i piątego maja 1791* (*Roczniki Tow. P. N. pozn.* III 303).

¹² F.^o, nienumerowanych kart 19 (ostatnia strona niezapisana), papier szary, ze znakiem wodnym (puhar z koroną, u spodu litera S, a na drugiej karcie VI), oprawa nowoczesna. W środku rękopisu wetknięta nota Szczęsnego Potockiego datowana w Tulczynie 23 lutego 1789, w której uchyła się od posłowania do Petersburga ze względu na zdrowie.

¹³ »Z osobnego aktu, stwierdzonego autentycznymi podpisami członków« przekopjowane do protokołu posiedzeń.

dziele w dniach 3-im i 5-tym miesiąca maja roku bieżącego 1791 uskuteczonym. Poparcia zaś tego obiecywać sobie nie można, jak tylko przez porozumienie się wzajemne i konieczną jedność. W zamiarze więc ugruntowania i dokończenia dzieła tak zbawiennego przedsięwzięliśmy sposób najprostszy złączenia się obywatelskiego pod hasłem dobra ojczyzny i jednomyślności, tejto jednomyślności, bez której próżnobyśmy się starali o utwierdzenie szczęścia narodowego t. j. bezpieczeństwa wspólnego i swobód wzajemnych«.

Statut i wraz regulamin ujęty został w 14 »prawidłach«. Pierwsze, naczelne głosiło: »Zgromadzenia naszego, cel najistotniejszy, do którego wszystkie usiłowania i prace nasze stosować się będą a który za trwałą i nigdy nie zmienną zgromadzenia naszego ustawę mieć chcemy, jest ugruntowanie konstytucji gorliwie w dniach 3-im i 5-tym miesiąca maja uchwalonej. Zasady teje konstytucji utrzymywać i jak najdzielniej w każdym miejscu popierać najpierwszym składających niniejsze Zgromadzenie jest obowiązkiem, dlatego daliśmy związkowi naszemu nazwisko: Zgromadzenie Przyjaciół Konstytucji Rządowej«. Nie ograniczono ilości członków, równych w prawach swoich; przydować mieli kolejną podług porządku alfabetycznego. Każdy ma się poddać uchwale większości, »wszakże lękać się żadnej nowości nie może, gdyż wszelkie czynności niniejszego Zgromadzenia jedynie tylko do wydoskonalenia dzieła już ustanowionego t. j. konstytucji dążyć mają«. Nie oznaczono kompletu koniecznego do prawomocności uchwał. Nowych członków miano przyjmować tylko za zaręczeniem jednego z dawnych i większością w głosowaniu tajnem. Każdy z członków składał »pod obowiązkiem honoru i uczciwości« deklarację »zasady Zgromadzenia... w każdym miejscu jak najusilniej popierać i utrzymywać« i ojczyznę »wszelkimi podanemi od Zgromadzenia sposobami ratować«.

Nie robiono różnicy między założycielami klubu, »składającymi Zgromadzenie fundatorskie«, których można liczyć na półtora setki, a przystępującymi później¹⁴, ani jest ona widoczna między »osobami formującymi skład sejmu« a »arbitrami«, chociaż na liście członków nazwiska ich są w oddzielnych rubrykach. Na 215 należących do związku było

¹⁴ Z górą pół setki tych ostatnich wymieniają protokoły sesyj od piątej z 27 maja począwszy. Zresztą wnioskować można z charakteru pisma i rodzaju atramentu, kiedy nastąpiło wciągnięcie na listę członków. Porządku alfabetycznego nie przestrzegano ściśle i jego naruszenie nie jest wskazówką pewną.

14 senatorów i 125 posłów a więc prawie dwa razy tyle co arbitrów (74). Z pierwszej kategorii 50 nazwisk znajdujemy wśród 84 podpisanych na akcie Assekuracji z 2 maja 1791¹⁵.

Wielu odegrało rolę wybitną za Sejmu Czteroletniego i miało zaważyć na losach kraju za insurekcji i później. Znamienny jest brak wśród członków Zgromadzenia marszałka Małachowskiego: znać chciał uniknąć oskarżeń, że ulega wpływowi postronnych. Natomiast od samego początku należeli do związku przyjaciół Konstytucji i zrazu jej niechętni jak podkanclerzy Chreptowicz albo i tacy, co rychło się od niej odprysnęli, a nawet ją »wszystkimi siłami niszczyć będą«, jak Bniński, marszałek konfederacji wielkopolskiej z r. 1792¹⁶. Były to wszakże bądź co bądź wyjątki. Między fundatorami widzimy zaufanych króla jak Badeniego, Naruszewicza, Wolskiego, a także księcia Józefa. Przecież obrońcy Ustawy Majowej rekrutowali się głównie ze stronnictwa »patriotycznego« i jego przewodcy jak Kołłątaj, Potoccy Ignacy, Stanisław i Seweryn, Czartoryski (A. K.), Niemcewicz, Lanckoroński, Bars, Kochanowski, Piattoli, ks. Ossowski, Trębicki, Linowski, biskup Rybiński, marszałek Sołtan, Stanisław Sołtyk, Weyssenhoff, musieli i w tej organizacji najwięcej znaczyć. Oni ją zresztą niewątpliwie powołali do życia, aby ułatwić sobie kierowanie sejmem. Można to stwierdzić na podstawie protokołów Zgromadzenia, jakkolwiek są dość ogólnikowe i nie dają pełnego obrazu sesyj.

Odbyło się ich 21 w ciągu siedmiu miesięcy, od trzeciej dekady maja do połowy grudnia 1791 roku. Zrazu zbierano się prawie codziennie, o 10 zrana z reguły, wyjątkowo tylko popołudniu, tak żeby bezpośrednio z klubu udać się na salę sejmową.

Na pierwszym posiedzeniu 21 maja pod przewodnictwem Batowskiego wyznaczono przedewszystkiem »deputację z 7 osób złożoną do zatrudnienia się wewnętrznem gospodarstwem Zgromadzenia«. W skład jej weszło prócz prezydującego trzech jeszcze posłów (Breza, Leżeński i Józef Mostowski) i tyłuż z arbitrów (ks. Miaskowski, Walichnowski i Ignacy Zajączek). Ten ostatni został także »sekretarzem do trzymania proto-

¹⁵ Z górą pół setki »przyjaciół Konstytucji« można odnaleźć w różnych czasach między członkami polskich łóż wolnomularskich (według wykazu zestawionego przez St. Małachowskiego-Łempickiego w *Arch. Kom. Hist.* XIV).

¹⁶ L. Wegner, *Konf. woiew. wielk.* 30—3, 144, 151 i t. d.

kułu«, obok szczególnie czynnych w organizacji posłów inflanckich Batowskiego i Mostowskiego. Następnie uproszono do »deputacji do ułożenia projektu względem następujących sejmików« podkanclerzego koronnego i posłów ziemi gostyńskiej (Mikorskiego i Rzątkowskiego). Z kolei Zgromadzenie uchwaliło, ażeby dowiedzieć się w kancelarji sejmowej, »dlaczego dotąd uniwersały marszałków z zlecenia Stanów do województw względem zapadłej dnia 3 i 5 maja konstytucji wydane, nie są jeszcze po wszystkich grodach rozesłane«. Nadto powołano »deputację do ułożenia projektu względem ustanowienia sędziów ziemiańskich«, zapraszając do tej czynności posłów Celestyna Sokolnickiego i znowu Rzątkowskiego. Dla prowadzenia »korespondencji z cudzoziemcami życzącymi sobie osiąść w państwach Rzeczypospolitej« delegowano posłów inflanckich Mostowskiego, Trębickiego i Batowskiego, zaś »z okazji doniesionej sobie wiadomości o przybyłych kilkudziesiąt osobach z zagranicy do Warszawy celem zamieszkania w Polsce«, klub zwrócił się do »Zenowicza, posła połockiego, ażeby w tej okoliczności dokładnie raczył się informować i o tem chciał donieść Zgromadzeniu« na sesji najbliższej. Poczem prezydujący solwował posiedzenie. Termin następnego wobec zachodzącej niedzieli wyznaczył na 23 maja na godzinę 10-tą zrana.

Na tej drugiej sesji pod prezydencją Brezy przyjęto projekt względem sejmików, zlecając przewodniczącemu oddać takowy marszałkowi sejmowemu i »upraszając imieniem Zgromadzenia tegoż JW. Marszałka sejmowego, iżby projekt ten był niezwłocznie do Stanów wniesionym«. — Z okazji wchodzącej na porządek dzienny prac sejmowej materji o poprawie sądownictwa Zgromadzenie wyznaczyło »do uformowania projektu względem oznaczenia jednostajnych prawideł dla juryzdykcji sądowych tak co do Korony jako i co do Litwy« (zapraszając do tej czynności Wawrzeckiego, Minejkę, Mikorskiego i Rzątkowskiego). Trzecią sesję postanowiono odbyć nazajutrz o zwykłej godzinie.

Jakoż zebrano się pod prezydencją Chreptowicza, a w nastroju niepokojem i troski, którego wyrazem była wstępna uchwała: »Wnieść w Stanach, ażeby Księstwo Żmudzkie liczniejszym było opatrzone wojskiem z powodu zgromadzania się wojsk państw ościennych nad granicą Rzeczypospolitej«¹⁷. — Zresztą wciągnięto do protokołu jedynie sprawozdanie Zenowicza o losie ośmiu rodzin emigrantów z Montpellier, którym ziemie

¹⁷ W tym duchu tegoż dnia przemówił na sejmie Sołtyk.

ofiarowała Radziwiłłowa, miecznikowa litewska¹⁸. Następne zebranie oznaczono na 5-ą popołudniu 25 maja.

W tym dniu po apelu do przewodniczącego generała ziem podolskich, który wybierał się do Krzeszowic, »o jak najrychlejsze powrotu jego do Warszawy przyspieszenie«, »Zgromadzenie uchwała, ażeby na sesji sejmowej jutrzejszej, po wzięciu do deliberacji projektu sejmu konstytucyjnego, zaczęto od udecydowania dnia sejmików deputackich¹⁹, a potem do obrania sędziów sejmowych²⁰ przystąpiono, i w tym celu uprosiło Zgromadzenie JW. Zakrzewskiego, posła poznańskiego, ażeby takowe zgromadzenia żądanie JW. Marszałkowi sejmowemu oświadczyć chciał«. Potem na wniosek księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego »zgodzono się jednomyślnie, iż materja korpusu kadetów tycząca się wstrzymaną będzie do powrotu tegoż«. Następnie zanotowano w protokole uchwałę, »iż wszyscy w skład sejmu wchodzący na sesjach sejmowych przytomni być mają i tych od początku do końca pilnować«. Za inicjatywą bezpośrednio zainteresowanych posłów zgodzono się »na wniesienie i poparcie w Stanach, ażeby województwo trockie i powiat upicki liczniejszym wojskiem były opatrzone«. Podobnie załatwiono wniosek Pagowskiego; »ażeby kawalerja litewska równym była opatrzona culagiem jak i kawalerja koronna«. Zaraz jednak zastrzeżono się: »iż odtąd żadne oddzielne materje w Zgromadzeniu wnoszone nie będą«. Zamknięto także »listę fundatorów« stanowiąc: »iż odtąd nikt do Zgromadzenia przyjętym nie będzie tylko albo przez jednomyślność albo przez większość kresek sekretnych«.

W myśl tej zasady 27 maja pod prezydencją Gieysztorza »Zgromadzenie przyjęło jednomyślnością do społeczeństwa swego« Gomolińskiego, Korsaka, Mędrzeckiego, Michalczewskiego i Wykowskiego. Ustalono też regulamin przyjmowania członków. Miano zgłaszać kandydatów na wstępie sesji. »Na każdego z osobna zapytywać się będzie Zgromadzenia o zgodę:

¹⁸ Por. Smoleński, *Ost. rok* 383—4.

¹⁹ Czy w połowie lipca b. r. czy w połowie lutego 1792. Za tym terminem późniejszym przemawiali w sejmie Sokolnicki, Zakrzewski i Sołtyk (por. *Gazeta Nar. i Obca* nr. 43, Smoleński, *Ost. rok* 259).

²⁰ Na sesji sejmowej z 27 maja wyznaczeni zostali na ogólną liczbę 24 ze stanu rycerskiego z pośród członków Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji: Szczeniowski, Korsak, Nagurski, Niemcewicz, Poniński, Sobolewski, Leszczyński.

ta jeżeli jednomyślna nie nastąpi, prezydujący do wotów sekretnych przystąpi«. Na tem kończy się protokół piątego zebrania.

Na następnem (29 maja zrana) przewodniczył Gutakowski. Najpierw »przyjęto jednomyślnością« 7 nowych członków (Brzostowskiego kasztelana, Borowickiego, Tańskiego, Chwaliboga, Świętorzeckiego, Moraczewskiego i Staszewskiego) z »ostrzeżeniem podpisania ustaw w oryginalnym akcie Zgromadzenia zawartych«. Zarazem postanowiono: »iż od-tąd nikt do Zgromadzenia przyjętym nie będzie tylko przez kałkuły sekretne, a przyjęcie, osób proponowanych, jednomyślnością, na sesji dnia 27 uchwalone, jako przeciwne fundamentalnym Zgromadzenia za-sadom, uchyla się«²¹ (co jednak nie pociągnęło skreślenia przegłosowanych poprzednio). Z kolei uchwalono wniesienie »osobnego projektu do Izby sejmowej, że ilekroć Rzeczpospolita nie będzie kontenta z ministrów swoich zagranicą będących, może prosić króla o ich odmianę«. Zgodzono się także, »iż materja o sędziach pogranicznych osobnym projektem załatwioną zostanie«.

Na sesji siódmej odbytej w poniedziałek 30 maja pod prezydencją Grzybowskiego »Zgromadzenie deklarowało, iż w dalszym czasie starać się o to będzie, ażeby materja względem dezertarów z wojska Rptej nazad do kraju powracających jak najdokładniej w prawie była objaśniona«. Zaręczyło też, że usilnie zabiegać będzie »w dalszym opisie«, »ażeby wszelkie nadania od książąt litewskich i mazowieckich równie zostały w konstytucji rządowej zatwierdzone, jak są zabezpieczone na-dania królów«. Zostawiając »rozwagę swoją względem starostw późniejszemu czasowi«, natomiast »roztrząsnąwszy projekt Straży, tenże w izbie prawodawczej gorliwie utrzymywać, jak najuroczyściej« się zobowiązało. Poczem odroczone obrady do 4-go czerwca popołudnia.

Tymczasem »przyjaciele Konstytucji« wzięli żywy udział w dyskusjach sejmowych. Gorzeński Augustyn i Woyczyński wychwalali Ustawę Rządową, gdy 30 maja zaczęły się obrady nad organizacją Straży. Przemawiał wtedy także Rybiński, poseł kijowski, za ustaleniem nowych praw, a Sołtyk i Zakrzewski żądali rozszerzenia prerogatyw miast wolnych na miasta duchowne, a biskupstwa krakowskiego i księstwa sie-

²¹ »Zaleca oraz Zgromadzenie administracji swojej, ażeby kałkuły sekretne wraz z banią do nich potrzebną sprawiła i tę na każde Zgromadzenia zawołanie w go-towości trzymała«.

wierskiego w szczególności. 31 maja projekt Straży odesłany został do komisji konstytucyjnej a już nazajutrz poprawiony referował Weysenhoff. Kiedy sesję z 3 czerwca marszałek zagał wezwaniem do oznaczenia budżetu ministerstwa spraw zagranicznych, Sołtyk jako członek odnośnej deputacji wykazywał potrzebę wydatków na ten cel, a Kołłataj określił ją sumą dwu milionów złp. Popierał ten wniosek Sokolnicki, zaś Linowski domagał się zaprzysiężenia posłów zagranicznych. Rzec jednak poszła w odwłokę z powodu opozycji reprezentanta Wołynia Czackiego, więc »przyjaciele Konstytucji« zajęli się tą sprawą na ósmej sesji swojej w dniu 6 czerwca.

Kierował obradami Gołkowski. »Zgromadzenie uznało jednomyślnością potrzebę wyznaczenia funduszu na ministrów Jego Królewskiej Mości i Rzeczypospolitej do dworów zagranicznych«, wysokości »przynajmniej dwóch milionów«. »Było do przekonania zgromadzeniu przełożenie JW. Kołłataja, podkanclerzego, że w takowych ekspensach przyzwoiciej byłoby później nie teraz mieć się do oszczędności«. Nie było wiadomem, jak wszędy nowi posłowie będą przyjęci, a należało przewidywać, że »nie w jednych dworach walczyć będą musieli z zawiścią nieprzyjaznych nam dworów i przez liczne przejść trudności i niesmaki«. Zresztą przyjęto jeszcze tylko Zaleskiego Kazimierza, Kasparego i Neckiego do klubu i śpieszono odroczyć posiedzenie do jutra, aby udać się na sejm, gdzie w tym dniu czytany był projekt o Komisji Policji i toczyły się rozprawy nad budżetem ministra interesów zagranicznych. Wzięli w nich udział Woyczyński, Kublicki i Ignacy Potocki, nie całkiem jednak zgodnie. Nazajutrz Sołtyk w imieniu Komisji spraw zagranicznych przedstawił jej prace, poczem wraz z Olędzkim, Niemcewiczem i Weysenhoffem popierał prośbę delegatów miast kurońskich o audjencję. Zapowiedziana na ten dzień sesja klubu nie doszła aż dopiero 13 czerwca. Wówczas pod prezydencją Gliszczyńskiego »Zgromadzenie poprawiwszy w projekcie policji w artykule pierwszym całe pięć punktów, gdy nadchodzące dalsze w projekcie opisy czyniły w decyzji trudność, końcem zatem ułatwienia onych zgodziło się zgromadzenie na to, ażeby każdy przeczytawszy u siebie projekt policji wykonotował swoje względem niego myśli i one na sesję z sobą przyniósł. Uproszono oraz JW. Łuszczewskiego, posła sochaczewskiego, ażeby poprawki projektu policji przez deputację konstytucyjną poczynione na sesję następującą srodową zgromadzenia przyniósł«. I »za zgodą zgromadzenia sesja solwowana została na srodę to jest na 15 czerwca na godzinę 5-tą popołudniu«.

Lecz w dniu wyznaczonym jak w sejmie tak widocznie i w klubie brakło kompletu. Gdy jednak Izba poselska w ciągu 16 i 17 czerwca zdołała uporać się z projektem o komisji policji, Zgromadzenie Przyjaciół Konstytucji Rządowej aż 22 czerwca wznowiło czynności, pod łaską Augusta Ilińskiego. Zaczęto od przybrania »przez sekretne vota« za członków Morawskiego, Aleksandra Potockiego i Królikiewicza, poczem »Zgromadzenie zgodziło się, ażeby JPan Bars i Swiniarski naradzili się z delegowanemi od miast o sposobie wyboru assesorów miejskich do komisji policji w przypadku, jeżeliby limita prędzej niż wewnętrzne urządzenie miast i wybór od nich kandydatów nastąpiła. Zgodzono się oraz, ażeby w przypadku wniosku w Izbie o też limitę zapytać się Najjaśniejszego Pana i ministra interesów zagranicznych, jeżeli okoliczności państw sąsiedzkich bez obawy jakiego niebezpieczeństwa pozwolą i na jak długi czas też limita mogłaby nastąpić. A tymczasem wybór komisarzy policji zawieszony«. W tem miejscu uwaga w księdze protokołów: »Sesja udecydowana na piątek na godzinę 10 zrana odwołana została na niedzielę, to jest na 26 czerwca na godzinę 6 popołudniu«.

Spóźniona ta sesja, jedenasta zkolei, pod prezydencją Lanckorońskiego, była ostatnią przed przerwą letnią a mało płodną. Na wniosek Gutakowskiego przyjęto kalkulami jednomyślnemi Macieja Radziwiłła, poczem »Zgromadzenie udecydowało, iż teraz elekcja komisarzy do komisji policji stanu szlacheckiego być nie może dla niewybranych od miast delegatów, z których sześciu w tejsze komisji policji ma zasiadać podług zapadłego prawa«. I »większość zgromadzenia zdała się być za zrobieniem limity sejmu, ale nie na dłużej jak na niedziel sześć«. Uchwały te czy nie dość rozważone czy niedostatecznie poparte nie utrzymały się w sejmie, który nazajutrz przystąpił do wyboru pomienionych komisarzy. Wśród tych dwu tylko (na 9) znalazło się członków klubu, Badeni i Aleksander Potocki. Zaś limita sejmowa miała trwać aż do połowy września. To też dopiero 21 września Linowski otworzył dwunaste posiedzenie »przyjaciół Konstytucji«. Na jego też przedstawienie przystąpiono do przebalotowania Miroszewskiego i Sierakowskiego, których przyjęto za członków »jednomyślnością wotów«. »Inne tejsze sesji decyzje Zgromadzenie osądziło nie być rzeczą potrzebną w protokuł inserować«.

Domyślać się można, że zaznaczyły się duże rozbieżności w opinjach, które nie dały się ukryć nawet na forum sejmowem. Z członków

klubu przemawiał tam w tych dniach (19—22 IX) Leżeński o pomnożeniu dochodów na rzecz wojska (bo nie wystarczą pochwały Konstytucji, trzeba ją tego dopełnić) a Woyczyński poruszył niezmiernie drażliwą kwestję sprzedaży na ten cel starostw. Poparł go Pągowski, ale Nosarzewski skierował dyskusję na inne tory, domagając się opisania odpowiedzialności osobistej króla, co było wodą na młyn opozycji, chociaż wnioskodawca zastrzegł się, że jest przyjacielem Konstytucji i że nie chce jej naruszać. Ignacy Potocki tłumaczył, że Ustawa Majowa nie daje panującemu żadnej władzy prócz udziału w Straży. W tym sensie mówił marszałek Sapieha i A. K. Czartoryski. Innego wszakże zdania był Aleksander Zieliński. Prózno Niemcewicz wystąpił przeciw zamachom na Konstytucję, żądając natomiast, ażeby się zająć wojskiem i skarbem. Marszałek Małachowski pohamował oponentów, ale później (29 IX) musieli go bronić Woyczyński i sam Stanisław August przed zarzutami naruszenia wolności głosu. Żądali zakazu przyjmowania manifestów przeciw Konstytucji Józef Zajączek i Ignacy Potocki, który je wywodził z *liberum veto*.

Nad zaognioną sytuacją sejmową nie naradzał się długo klub, który zbiera się dopiero po dwu tygodniach 5-go października i li tylko w sprawie kandydatów na członków. Po wotowaniu na każdego z osobna Lemnicki »prezylujący ogłosił przyjętych *unanimitate vel pluralitate*«. Było ich aż 17 (Borejko, Gorzeński, Chrapowicki, Eydziatowicz, Jaroszyński, Kielczewski, Krzycki, Morawski, Nagurski, Poniński, Rożnowski, Skurzewski, Wilkoński, Zalewscy posłowie lubelski i kijowski, Wybicki plenipotent poznański i Sienkiewicz arbiter). Na pośpiech czy zdenerwowanie wskazuje niepodpisanie protokołu tej sesji jak i następnej (XIII) z 8 października pod przewodnictwem Leżeńskiego.

Poprzedziła ją bezpośrednio namiętna dyskusja w izbie sejmowej, którą wywołał wniosek Niesiołowskiego o obniżenie kompletu Komisji Wojskowej do 5, aby posiedzenia dochodziły. Wtedy Weysenhoff zaatakował tych, co zawodzą ufność publiczną tak, że z 18 nie zbiera się i siedmiu. Król poparł żądanie zniżenia kompletu. Sprzeciwił się poseł sandomierski Mężyński i mówił o odpowiedzialności komisarzy za popieranie gwałtu 3 maja przez otwarcie arsenału. Usiłował zbić te zarzuty Stanisław Potocki. Mężyński upierał się, że był gwałt, ale w królu pokładał ufność, gotów oddać mu nominację komisarzy w miejsce zmarłych. Zastrzegal się Stanisław August: »osoby mojej dzielić nie można od czynów dnia

3 maja, kto gani czyny 3 maja, gani mnie, kto zaprzecza uroczystości decyzji, nie zgadza się z prawdą, kto mówi, że był jaki gwałt, fałsz mówi«. I wyrażał przekonanie: »że ktokolwiek dzielił z nim chęć i gorliwość w tym dniu pamiętnym 3 maja, ten nie pozwoli, aby to więcej gwałtem nazywane było«. — Po wielu głosach zwyciężyła wreszcie zasada, że wojsko bez rządu być nie może. Bądź co bądź wszakże należało za przysiężonym przyjaciółom Konstytucji porozumieć się w obronie jej dobrej sławy jak co do bieżących zagadnień sejmowych.

To też na posiedzeniu z 8 października po przyjęciu nowych członków²² a odroczeniu podrzędnego znaczenia wniosku Sołtyka²³ uchwalono dążyć do usprawnienia prac sejmu przez zmianę regulaminu²⁴ i zobowiązywano się nie dopuścić do wystąpień przeciw Konstytucji: »Zgromadzenie daje sobie jak najuroczystsze przyrzeczenie, iż gdyby kiedy odważył się kto podnosić i roztrząsać wyrazy mowy Najjaśniejszego Pana na sesji sejmowej dnia 7-go października powiedzianej, iż wszyscy Zgromadzenie Przyjaciół Konstytucji składający z jak największym zapałem podniesienie takowe odpierać i przez powszechną akklamację gromić będą i dzień 3-go maja, że był i jest świętym, że żadnym gwałtem nieskazonny i że szczęściem narodu i publiczności całej radością uwieńczony, okrzykną«. Wreszcie dla uniknięcia rozdzwieków chociaż wbrew wytycznym Ustawy Majowej »Zgromadzenie uchwaliło nie obstawać więcej przy złączeniu skarbow, ponieważ JW. Geystor imieniem prowincji litewskiej oświadczył, iż ta *unanimitate* odłączny skarb mieć postanowiła«.

Sesja następna miała odbyć się nazajutrz a zebrano się dopiero 15 października pod prezydencją Dominika Narbutta, postanawiając jedynie: «utrzymywać w Stanach Sejmujących, aby po zamienieniu w prawo projektu o komisjach skarbowych zaraz do obierania komisarzy skarbowych przystąpić«.

Solwowano posiedzenie na dzień 16 października lecz nie doszło wcześniej jak po dwu tygodniach (30 X). Przewodniczył Niemcewicz. »Zgromadzenie uchwaliło, aby na miejsce projektu przez JW^o Czackiego,

²² *Unanimitate*: Remiszewski, plenipotenci łączycy i kowieński, oraz major Wicki.

²³ »Ażeby 2 z pomiędzy oficjalistów skarbowych wybierać za komisarzy do komisji skarbowej«.

²⁴ »Aby przy zapytaniu się o zgodę ci, którzy się zgadzają, zachowali się w milczeniu, ci zaś którzy się sprzeciwiają, ażeby się odezwali«.

posła czerniechowskiego, względem obierania na sejmikach kandydatów do magistratur rządowych i do asesorjów podanego, z deliberacji wyszłego, podany był inny projekt w teje samej materji, pozwalający województwom przysyłać kandydatów do magistratur i do asesorjów sposobem rekomendacji na sejmy; co jednak nie ma przeszkadzać tym, którzyby się podług prawa o sejmach ordynaryjnych świeżo zapadłego za kandydatów do łaski podawać chcieli«. Zresztą przyjęto tylko na członków jednomyślnie rotmistrza Brzostowskiego na wniesienie generała ziem podolskich a większością głosów szambelana Zapolskiego na zalecenie Aleksandra Zielińskiego.

Sesja XVII wyznaczona na 6 listopada odprawiła się już 2 pod Nagurskim, aby projekt Deputacji Konstytucyjnej przegłosowany ostatniego października w sejmie cofnąć do poprawy do teje deputacji, z zaleceniem określenia jedynie »kondycyj, pod któremi każdy za kandydata podawać się może do magistratur rządowych«.

Sesja XVIII zebrała się 9 (zamiast 4) listopada pod prezydencją Puzyny. »Zgromadzenie uchwaliło i najuroczyściej zaręczyło, iżby dnia 14 novembris na sesji sejmowej do żadnej materji nie przystąpiono jak tylko do decyzji projektu starostw«, oraz »że projekt przez JW. Potockiego kasztelana²⁵ lubelskiego podany na następującej sesji Zgromadzenia czytany będzie«.

XIX posiedzenie doszło do skutku dopiero 4 grudnia, chociaż zapowiedziane było na 13 listopada. Przewodniczył Rybiński, poseł kijowski. Na wstępie na wniosek Aleksandra Zielińskiego przegłosowano i przyjęto *pluralitate votorum* na członków kandydatów przeważnie z ziemi dobrzyńskiej: Rutkowskiego, Józefa i Tomasza Koziobrodzkich, Machczyńskiego, Mikołaja i Onufrego Chełmickich, Cissowskiego, Straszewskiego, Paprockiego i Norberta Zielińskiego oraz Psarskiego na zalecenie Russockiego. Potem zaczęła się bardzo ożywiona dyskusja. Puzyna »wniósł, iż gdy w deputacji konstytucyjnej udecydowano *pluralitate votorum*, aby królewsczyzny natychmiast na dziedzictwa sprzedane zostały, takowa decyzja, gdyby się utrzymała miała w Stanach, ukrzywdziłaby

²⁵ Ma być: posła. W nagłówku protokołu także błąd ale poprawiony przez skreślenie (Sesja *Sejmowa*). — W dyskusji, która w tym dniu toczyła się w sejmie, Woyczyński przemawiał za dzierżawą starostw, a król wskazywał na ostrzegający przykład Francji. Do deputacji w sprawie starostw na 12 członków zostali wybrani z klubu: Prot Potocki, kasztelan Sobolewski, Strasz, Józef Zajaczek, Celestyn Sokolnicki, Rzętkowski, Wawrzecki, krajczy wołkowyski i Zenowicz.

uprzywilejowanych possessorów dóbr królewskich; domagał się przeto, aby Zgromadzenie utrzymywało w Stanach zachowanie possessorów dóbr królewskich przy posiadaniu onych do czasu, jaki przywilejami i prawami jest im oznaczony«. Stanisław Potocki »odpowiedział, iż Zgromadzenie Przyjaciół Konstytucji przepisało sobie regułę postępowania swego, to jest, aby się zatrudniać formą rządu i całości konstytucji utrzymywać; konkludował: aby zgromadzenie tą materją jako wielu obywatelów dotykającą, nie chcąc ich ani ździerać ani im folgować, nie zatrudniało się i nie brało żadnej przed się rezolucji«. »Na tę konkluzję JW. posła lubelskiego jednomyślnie zgodziło się Zgromadzenie i w protokół zapisać zaleciło«. — Wtedy Kublicki »doniósł, iż są wiadomości o jakiejś zmowie na Konstytucję 3 Maja, nadto, że się znajdują niektóre takie członki Zgromadzenia, które pokątnie mówią i piszą przeciwko Konstytucji Rządowej, z tego powodu domagał się, aby Zgromadzenie starając się o pomnażanie przyjaciół Konstytucji i o zmniejszenie nieprzyjaciół onejże, obmyśliło środki zapobiegające niebezpieczeństwu wszelkiemu, jako też uwolnienia się od tak szkodliwych członków«. Linowski »opowiedział, iż częstokroć bywają niewinnie posądzane osoby, gdyż nigdy się tego spodziewać nie można, aby który tak szkodliwy członek znajdował się w Zgromadzeniu«. Z kolei Tyzenhauz i Gieysztor »wnieśli, iż gdy są niektóre osoby Konstytucji przeciwnie, które szukając u dworów obcych protekcji robią w Jassach fakcje sekretne przeciw narodowi, domagali się zatem, aby Zgromadzenie obmyśliło skuteczne środki na zapobieżenie złemu, aby zalecenie sejmowe ponowione zostało z najsurowszym rygorem, a wysłedziwszy występnych oddać do sądu i przykładnie karać«. Poparli ten wniosek Linowski, Batowski, Kochanowski, Zieliński, Józef Zajączek, Zawisza, Narbut i inni posłowie »i żeby o to na jutrzejszej sesji sejmowej mocno się domagać, żądali«. Lecz Stanisław Potocki zauważył: »iż gdy sesja jutrzejsza czytaniem projektu o starostwach zatrudnioną będzie, więc tymczasem niechby w tej materji był napisany projekt i na sesję Zgromadzenia wtorkową przyniesiony, na który Zgromadzenie zgodziwszy się podałoby go do decyzji Stanów Sejmujących«. A gdy wniosek ten poparł Augustyn Gorzeński, »Zgromadzenie uchwaliło domagać się jak najmocniej w Stanach, aby środki przedsięwzięte były do obmyślenia bezpieczeństwa narodu i konstytucji rządowej, do czego zmierzając, na środek przez JW. Potockiego, posła lubelskiego podany jednomyślnie zgromadzenie zgodziło się«.

Poruszono jeszcze parę spraw błahych albo prywatnej natury. Russocki imieniem Jezierskiego, kasztelana łukowskiego, »podał książkę do przeczytania onej w Zgromadzeniu pod tytułem *Taksa próżniaków*«. Klub postanowił: »iż w czasie wolniejszym czytać onę każe«. Nakoniec »Zieliński, poseł nurski, wniósł za obywatelami ziemi dobrzyńskiej, aby Zgromadzenie domagało się w Stanach o zawieszenie procesu z strony JP. Ośniałowskiego, posła dobrzyńskiego, na obywatelach ziemi dobrzyńskiej otrzymanego do czasu rozprawienia się finalnego w Trybunale«. — Sesja solwowana na dzień 6 decembris na godzinę 9 zrana.

Odbyła się w przepisany terminie pod prezydencją Russockiego a pierwszym punktem porządku dziennego była prośba obywatela Rutkowskiego, poparta przez Zielińskiego, posła nurskiego, w sprawie ziemian dobrzyńskich przyciśniętych wyrokiem, otrzymanym przez Ośniałowskiego. Następnie Tyzenhaus »wniósł, aby na zapobieżenie złych kroków przeciw ojczyźnie zagranicą knowanych obmyślane były środki«. Sokolnicki²⁶ w obu kwestjach oświadczył się w duchu przedmówców. Sołtyk wprawdzie »popierał interes obywatelów ziemi dobrzyńskiej, lecz sądził, iż pierwiej zatrudnić się potrzeba tym, coby bezpieczeństwo kraju i spokojność obywatelów utwierdzało, a gdy z różnych stron są doniesienia, że są jakieś zagranicą zamachy do zniszczenia dobra ogólnego zmierzające, radził, aby zapytać się władzy wykonawczej to jest Straży, czy jest jakie niebezpieczeństwo; a gdyby Straż doniosła nam, iż wiadomości o tem nie są fałszywe, wtenczas potrzeba wnieść projekt taki, któryby temu zaradził«. Z kolei Linowski »wniósł, iż jeżeli w Stanach król zapewni, że jest zamach na zniszczenie czynności sejmowych, wówczas potrzeba podać projekt zakazujący odtąd czynienia manifestów i protestacyj przeciw Konstytucji 3 Maja i przeciwko sejmowi pod karami na gwałcicieliw spokojności publicznej przepisaniem, zakazujący oraz wszelkim kancelarjom przyjmowanie onych do akt pod tymże rygozem, te zaś które są dotąd przeciw sejmowi i Konstytucji Rządowej uczynione, za niebyłe deklarujący«. »Projekt ten jednomyślnie przyjęło Zgromadzenie i oświadczyło się najmocniej popierać go w Stanach na dzisiejszej sesji«. Jakóż protokół sejmowy z 6 grudnia zanotował zgodne z tą zapowiedzią wystąpienia Zboińskiego, Zielińskiego i i.²⁷

²⁶ Niewątpliwie poseł.

²⁷ *Volumina legum* IX 367, deklaracja względem manifestów.

Następne, XXI posiedzenie klubu (ostatnie, którego przebieg jest nam znany) zebrało się w dniu (niewyznaczonym na poprzednim) 14 grudnia 1791 roku. Przewodniczył Sołtyk. Na początku na wniosek Leżeńskiego przyjęto większością głosów zgłaszających się na członków Błędowskiego i Staniszewskiego. Z kolei Batowski oświadczył: »JW. Mostowski, poseł inflancki, wyjeżdżając do Drezna uprosił mię, bym go zastępował w utrzymywaniu wewnętrznego gospodarstwa Zgromadzenia dopóty, dopóki Zgromadzenie kogo innego do tego urzędowania nie wyznaczy, oraz iżbym uczynił relację z utrzymywanego przez JW. Mostowskiego wewnętrznego gospodarstwa Zgromadzenia«. Poczem podyktował do protokołu następujące sprawozdanie: »Ze składki, którą przed limitą sejmu złożono, utrzymywane było gospodarstwo nieprzerwanie aż do 25 septembra. In octobri 82 członki złożyli po zł. 1, więc percepty całkowitej po limicie sejmu było zł 82. Ekspens regularna na utrzymywanie gospodarstwa wynosi na miesiąc zł 50. Za october i november zapłacił JW. Mostowski, poseł inflancki, zł 100 a miał tylko percepty zł 82, więc de propriis zł 12 dołożył. Nadto na zapłacenie m-ca grudnia należy się zł 50, tudzież dla furjerów trzech na surduty do sukien już im dawniej sprawionych dać potrzeba zł 19, oraz na buty tymże zł 6. Na to wszystko oraz na dalsze utrzymywanie gospodarstwa żadnego niemasz funduszu. A zatem upraszam Prz(ześwietne) Zgromadzenie, aby na miejscu JW-go Mostowskiego, posła inflanckiego, wyznaczyło którego z członków Zgromadzenia swego do odbierania percepty i zarządzania gospodarstwem wewnętrznym, i żeby obmyśliło środek tak do zastąpienia deficit, jako też by percepta regularnie dochodziła«.

Wtedy przewodniczący wniósł, aby doraźnie obecni ofiarowali po czerwonym złotym na pokrycie niedoboru, co dało kwotę zł 21. Następnie na jego propozycję jednomyślnie powołano Neckiego na sekretarza z mandatem zbierania składek od członków na potrzeby ogólne Zgromadzenia, zarządzania całym gospodarstwem wewnętrznym i utrzymywania protokołu. Upoważniono go również do ściągnięcia zaległych składek i złożono na jego ręce sumę zebraną na sesji.

Ten złowróźbny deficit był nie tylko kasowy. Udział członków w tem posiedzeniu był nikły. Moźnaby dopatrzeć się w tej abstynencji zubożenia albo co gorzej nieufności dla Zgromadzenia, w którym mieli znajdować się skryci przeciwnicy Ustawy Majowej. Moźe dlatego sesje

odbywały się tak rzadko; 4 w październiku, 2 w listopadzie, 3 w pierwszej połowie grudnia 1791. Znać porozumienie co do taktyki sejmowej osiągnano i w inny sposób. Jednakże niema dość silnej racji, ażeby mniemać, iż brak protokołów dalszych z zebrań »Przyjaciół Konstytucji Rządowej« oznacza poprostu upadek klubu. Raczej przypuścić, że się nie dochowały, podobnie jak inne akta Zgromadzenia²⁸. Nowy sekretarz założył zapewne nową księgę protokołów²⁹. Powołanie go na ten urząd należy tłómaczyć zaufaniem do jego energii. Przyjmowanie członków wskazywałoby także, iż nie zmierzano do zlikwidowania Towarzystwa.

Nieobecność prawie ⁹/₁₀ na zebraniu z 14 grudnia można wyjaśnić rozjechaniem się posłów z powodu zachodzących świąt Bożego Narodzenia, jak ogólnem zmęczeniem w następstwie długiego trwania sejmu. Przygotowania do sejmików nakazywały również opuścić stolicę.

Jest więc duże prawdopodobieństwo, że »Zgromadzenie Przyjaciół Konstytucji Rządowej *Fiat lux*« działało i w ciągu roku 1792. Śladów jego wpływu można się dopatrzeć i po zamknięciu obrad sejmowych, jak w demonstracjach stołecznych w toku kampanji i w okresie przystąpienia Stanisława Augusta do Konfederacji Targowickiej.

²⁸ Oryginalny egzemplarz ustawy z podpisami fundatorów, także alegata rachunkowe, jak wykaz składek na posiedzeniu z 14 grudnia, o czym są wyraźne wzmianki w protokołach (VI i XXI).

²⁹ Ostatnia strona księgi obejmującej sprawozdania z 21 posiedzeń niezapisana.

Spis członków

- Badeni Marcin, szambelan J. K. Mości, kaw. ord. ś. Stan., komisarz policji¹
 Bars(s Franciszek)²
 Batowski z Batowa Aleksander, poseł inflancki³
 Błądowski (Tadeusz), pos. czernichowski⁴
 Bniński (Łodzia z Bnina Łukasz), sędzia i pos. poznański⁵
 Bolesz (Kazimierz), pos. poznański⁶
 Boreyko (Pius Franciszek, podkomorzy latyczewski, kaw. ś. Stanisława),
 pos. podolski⁷
 Borowicki (Józef), pos. kijowski⁸
 Breza (Stanisław) z Gorała, pos. gnieźnieński⁹

¹ Dyrektor III kancelarii przybocznej króla, plenipotent Stan. Poniatowskiego, administrator królewszczyń, redagował listy królewskie na sejmiki z poł. lutego 1792.

² Wówczas znany był jako wybitny przedstawiciel palestry stołecznej z udziału w procesie Ponińskiego i walki o prawa mieszczan; od sierpnia 1791 deputatem Starej Warszawy. Będzie przedstawicielem insurekcji i legionów przy rządzie francuskim w latach 1794—9.

³ W II okresie sejmowym. Według zapisek Bułhakowa »należący do liczby najpierwszych zapaleńców«. Dla hamowania wpływów Rosji w Kuronji mianowany komisarzem królewskim w Mitawie, dokąd wyruszył już po otwarciu kampanji r. 1792. Przyjaźń księżnej kurońskiej była punktem wyjścia jego kariery. W okresie tworzenia Księstwa Warszawskiego będzie komisarzem rządu polskiego przy Napoleonie.

⁴ Z II kadencji sejmowej. Przyjęty 14 grudnia.

⁵ O jego zabiegach u Imperatorowej o zalecenie do buławy polnej zob. Kalinka, *Ost. lata* II 6—7. Według Smoleńskiego (*Ost. rok* 276) nie przysiągł na Konstytucję Majową.

⁶ Członek loży Izis; przyjął prawo miejskie. Rotmistrz kaw. nar. Posłem od r. 1790. Z polecenia prowincji wielkopolskiej występował przeciw redukcji monety pruskiej.

⁷ Z II kadencji. Przyjęty 5 X O jego recesie Smoleński, *Konf. Targowicka* 278.

⁸ Z II kadencji; przyjęty 29 maja.

⁹ Z II kadencji. Minister sekr. stanu w dobie Księstwa Warszawskiego.

Bronikowski (Adam, szambelan), pos. gnieźnieński¹⁰
Brzostowski (Aleksander), kasztelan mazowiecki¹¹
Brzostowski, rotmistrz kaw. nar. wojsk lit.¹²
Butrymowicz (Mateusz Topory, podstarosta, miecznik i) pos. powiatu pińskiego¹³

Cetner starszy¹⁴

Cetner młodszy¹⁵

Chełmicki (Mikołaj), skarbnikiewicz dobrzyński¹⁶

Chełmicki (Onufry), starosta zbyszewski¹⁷

Chłapowski, rotmistrz¹⁸

Chojecki (Jan Nepomucen, wojski wyższy i) pos. kijowski¹⁹

Chrapowicki (Antoni, starosta i) pos. starodubowski²⁰

Chreptowicz (Adam Litawor), pos. nowogrodzki²¹

Chreptowicz (Joachim), podkanclerzy lit.²²

¹⁰ Zajął się sejmikami kaliskimi według Smoleńskiego (*Ost. rok* 275—6). Za Król. Kongr. senatorem-kasztelanem.

¹¹ Przyjęty 29 maja. Prawdopodobnie czynny w lożach Izis i Wytrwałość (1771).

¹² Przyjęty 30 paźdz. Zdaje się identyczny z kapitanem wojsk pol. i masonem za Król. Kongr.

¹³ Znany projektodawca w sprawach żydowskich, specjalista w zagadnieniach skarbowych. Delegatem na kongregację pińską (w II połowie czerwca 1791).

¹⁴ Zapewne Dominik, starosta stocki, hr. galicyjski.

¹⁵ Zapewne jeden z synów Dominika hr. Ignacy Eugenjusz albo Andrzej.

¹⁶ Przyjęty 4 grudnia.

¹⁷ Przyjęty 4 grudnia.

¹⁸ Chłapowscy h. Drya. Może Augustyn (por. Boniecki II 385).

¹⁹ Z II kadencji. W czerwcu (21—22) 1791 wyjednał komisję dla zaopiekowania się szlachtą owrucką »uciśnioną procesami i przemocą« i żądał deputacji do kodeksu. Według Bułhakowa chociaż »wykrzykiwał na Rosją i podburzał do wojny«, z wiosną 1792 »odezwał się przed wyjazdem do Galicji, że nie jest wojskowym i że daje za siebie czterech zastępców«.

²⁰ Przyjęty 5 paźdz. Czł. łóż wileńskich. Może on za insurekcji należał do komisji porządk. kowieńskiej.

²¹ II kadencji. Zasiadał w komisjach konst. i kodeksu lit.

²² Znany z filantropji, jako opiekun włościan i poplecznik mieszczan, domniemany przeciwnik Ustawy Majowej (Smoleński, *Ost. rok* 50), był członkiem Straży, przedstawiał poglądy króla w sprawie starostw, 23 XII podał projekt notyfikowania Konstytucji w Petersburgu, wiosną 1792 przeciwny wojnie z Rosją szukał zbliżenia się do Bułhakowa.

Chwalibóg, kapitan²³
Chwalibóg (Józef), wojski starszy krakowski²⁴
Cichocki (Jan Augustyn), pułkownik²⁵
Cissowski (Juljusz), starościc starorypiński²⁶
Czapski (Mikołaj), gen.-major, szef regimentu pieszego²⁷
Czartoryski (Adam Jerzy), major (kaw. nar.)²⁸
Czartoryski Adam (Kazimierz), ks. na Klewaniu i Żukowie, gen. ziem podolskich, poseł lubelski²⁹

Dembiński (Ignacy), chorąży i poseł krakowski³⁰
Dembowski (Dębowski Aleksy, kom. cyw. wojsk.), plenipotent wydziału łączycznego³¹
Dembowski Tadeusz, starosta jankowski, komisarz wojskowy³²
Drohojewski, generał³³
Działyński (Ignacy), pos. z. dobrzyńskiej³⁴

²³ Przyjęty 29 maja. Wincenty h. Strzemię.

²⁴ Kaw. ord. ś. Stanisława, ojciec Wincentego.

²⁵ Dyrektor komisarjatu generalnego; dygnitarz masoński; zobowiązany królowi; jeden z kierowników powstania Warszawy w r. 1794 jako komendant garnizonu.

²⁶ Przyjęty 4 grudnia.

²⁷ Przyjął prawo miejskie. Był członkiem deputacji do ułożenia regulaminu służbowego (1 IV—7 V 1791). Wziął niefortunny udział w wojnie 1792 r.

²⁸ Uprzednio należał do komisji dla poprawy regulaminu z r. 1776 i do wolnomularstwa. Wielki patryjota i mąż stanu doby porozbiorowej.

²⁹ Czł. loży mas. Delegatem do kongregacji pińskiej (w czerwcu 1791), a jesienią w misji dypl. wysłany do Drezna, skąd wrócił dopiero z początkiem kwietnia 1792.

³⁰ II kadencji. Przyjął prawo miejskie. Kawalerem Orła Białego. We wrześniu 1791 przeciw redukcji monety pruskiej, z wiosną 1792 żądał zniesienia majoratów, ordynacyj i margrabstw »końcem zniszczenia zupełnego możnowładztwa«. W r. 1794 zasiadzie w Kom. Porządk. woj. krak.

³¹ Przyjęty 8 paźdz. Del. prow. wielkop. ze stanu ryc. do Kom. skarbu.

³² Z prow. wielkop. W insurekcji weźmie udział bardzo wybitny (w R. N. N.) Min. skarbu 1807—8.

³³ Jan, kasztelanic przemyski, adjutant królewski, albo jego brat Wiktor, generał w. kor. (1778). Por. Boniecki V 28.

³⁴ II kadencji. — Kaw. Orła B., szef reg. X, wybitny czł. wolnomularstwa; jeden z przywódców spisku insurekcyjnego.

Działyński (Ksawery), pos. poznański³⁵
Dzieduszycki (Antoni), pisarz w. lit.³⁶

Eydziatowicz (Dom.), chorąży i pos. smoleński³⁷

Fergis(s Józef, krajczy powiatu kowieńskiego) plenipotent kow.³⁸

Giełgud Ignacy, pos. żmudzki³⁹

Gieysztor Dominik, pos. trocki⁴⁰

Gliszczyński Antoni, pos. poznański⁴¹

Gołkowski, adjutant J. K. M., pułkownik⁴²

Gomoliński J., pos. z. wiskiej⁴³

Górski Jakób⁴⁴

Górski Kazimierz, pos. z. rożańskiej⁴⁵

Gorzeński (Augustyn Nałęcz), chorąży i pos. poznański⁴⁶

Gorzeński Nicefor, pos. kaliski⁴⁷

Grabiński Benedykt, pos. podolski⁴⁸

³⁵ Kaw. Orła B. Przyjął prawo miejskie. W Radzie Zast. Tymcz. (1794). Za Księstwa Warszawskiego senatorem.

³⁶ Sekretarzem Straży do spraw zagranicznych i dyrektorem gen. poczt. Za insurekcji w wydziale dyplomatycznym. Czł. loży Izis.

³⁷ Przyjęty 5 paźdz. Nieobecny w Warszawie 3 maja 1791; urabiał opinię na rzecz Konstytucji na Litwie (Smoleński: *Ost. rok* 17, 58—9), Zob. Boniecki V 236.

³⁸ Przyjęty 8 paźdz. Znany z orędownictwa za chłopami ze Staurowa (Smoleński, *Ost. rok* 109). Wyznaczony z prowincji lit. do kom. policji, następnie (19 I 1792) do deputacji żydowskiej. Za insurekcji w Kom. porządk. kowieńskiej,

³⁹ Miał się zajmować sejmikami na Żmudzi według Smoleńskiego (*Ost. rok* 263).

⁴⁰ II kadencji. Przyjął prawo miejskie.

⁴¹ W r. 1794 w spisku gotującym powstanie wielkopolskie. Za Kr. Kongr. senatorem-wojewodą; wtedy w masonerji.

⁴² Według Bułhakowa »wyglądający na kata«; miał go szpiegować.

⁴³ II kadencji. Przyjęty 27 maja.

⁴⁴ Może h. Bożawola, sędzia ziemiański rożański 1792 r.

⁴⁵ II kadencji.

⁴⁶ Na akcie Assekuracji się podpisał jeszcze jako podkomorzy. Szambelan, jen.-lejttnant w. o. n. i gen.-adjutant Stanisława Augusta, kaw. Orła B. i ś. Stanisława, ostatni wojewoda poznański (1792), senator-kasztelan Ks. Warszawskiego, senator-wojewoda za Kr. Kongr.

⁴⁷ II kadencji. Przyjęty 5 paźdz. Chorąży gnieźnieński, kaw. ord. ś. Stanisława.

⁴⁸ II kadencji.

Grabowski (Paweł z Konopnice, gen.-lejtant), starosta i pos. wołkowyski⁴⁹
Grotowski Grzegorz, pos. rawski⁵⁰
Grzybowski (Józef), podstoli i pos. z. liwskiej⁵¹
Gutakowski Ludwik, podkomorzy W. X. Lit. i pos. orszański⁵²

Iliński (Janusz Stanisław), gen. inspektor kaw. nar., pos. kijowski⁵³
Iliński (Józef August), szef reg. grenadierów, pos. kijowski⁵⁴

Jabłonowski Józef ks., stolnik W. X. Lit., poseł Rzpltej w Berlinie, pos.
wołyński⁵⁵
Jagielski Józef, syndyk krakowski⁵⁶
Jaroszyński (Mikołaj), stolnik winnicki i pos. braclawski⁵⁷
Jeżewski (Ignacy), pos. płocki⁵⁸

Kaczanowski Grzegorz Nałęcz, metrykant W. X. L. i pos. inflancki z Litwy⁵⁹
Karśnicki (Ludwik Fundament), kasztelan wieluński⁶⁰
Kaspary, prezydent krakowski⁶¹
Kiciński (Pius Rogala), szef gabinetu J. K. Mości, pos. liwski⁶²

⁴⁹ H. Oksza. Mason.

⁵⁰ II kadencji.

⁵¹ II kadencji. H. Prus II, szambelan, kaw. ord. ś. Stanisława, kom. cyw.-wojsk.

⁵² Starosta kampinowski, kaw. ord. ś. Stanisława i Orła B., dygnitarz masoński. Przyjął prawo miejskie. Za Ks. Warszawskiego prezes Rady Stanu i Ministrów, następnie Senatu.

⁵³ II kadencji. Szambelan królewski, kaw. ord. ś. Stanisława i Orła B., poległ pod Markuszewem (1792).

⁵⁴ II kadencji. Kaw. ord. ś. Stanisława i Orła B. Gen.-lejtn. i szambelan ros. 1793, ulubieniec cara Pawła, tajny radca i senator, gubernator Wołynia.

⁵⁵ Według Bułhakowa przeciwnik Konstytucji Majowej.

⁵⁶ Z wydziału krakowskiego do kom. Policji wybrany na sesji prowinc. we wrześniu 1791. Czł. łoży Świątynia Izis.

⁵⁷ II kadencji. Przyjęty 5 paźdz.

⁵⁸ II kadencji.

⁵⁹ II kadencji.

⁶⁰ Przeciwnik Ustawy Majowej według Smoleńskiego (*Ost. rok* 49). Był członkiem Kom. Wojsk. O. N. i nawet w niej przewodniczył.

⁶¹ Przyjęty 6 czerwca.

⁶² Kasztelan połaniecki złożył godność za Targowicy.

Kicki August, starosta krasnostawski, pos. chełmski⁶³
Kiełczewski Józef z Kiełczewa Pomian, chorąży i pos. kaliski⁶⁴
Koblański, kanonik⁶⁵
Kochanowski (Michał) Korwin, pos. sendomirski⁶⁶
Kocielł Józef, pułkownik W. X. L., pos. oszmiański⁶⁷
Kołłataj Hugo, podkanclerzy kor.⁶⁸
Kołłataj (Rafał), starosta⁶⁹
Komorowski Wincenty, pos. chełmski⁷⁰
Korsak Tadeusz, sędzia ziemski i pos. wileński⁷¹
Korzeniewski Michał rotmistrz kaw. nar. lit. i pos. piński⁷²
Kościałkowski z Zyndramów Tadeusz, starosta czotyński i pos. powiatu
wiłkomirskiego⁷³
Koziobrodzki Józef, pisarz ziemski dobrzyński⁷⁴
Kozobrodzki Tomasz, skarbnik dobrzyński⁷⁵
Królikiewicz (Jan h. Knut), chorąży kaw. nar.⁷⁶

⁶³ Domniemany przeciwnik Ustawy Majowej według Smoleńskiego (*Ost. rok* 49).
Wolnomularz.

⁶⁴ II kadencji. Przyjęty 5 paźdz.

⁶⁵ Zapewne Józef, proboszcz słonimski, czł. Tow. do ksiąg elementarnych.

⁶⁶ Przyjął prawo miejskie. Delegatem na kongregację pińską. W insurekcyjnej
R. Z. T. i R. N. N. W odradzającej się Polsce kasztelanem. Był dygnitarzem
wolnomularskim.

⁶⁷ Kaw. ord. ś. Stanisława. Uczestniczył w powstaniu 1794 r. na Litwie.

⁶⁸ Od 17 maja. Referent budżetu spraw zagr. Jedna z głównych sił tego okresu
i insurekcji.

⁶⁹ trześniowski, brat podkanclerzego.

⁷⁰ II kadencji. Domniemany przeciwnik Ustawy Majowej według Smoleńskiego
(*Ost. rok* 49). Przyjął prawo miejskie.

⁷¹ II kadencji. 3.V przemawiał przeciw Konstytucji i oblatował tę mowę, ale
5.V pojednał się z dokonaniem dziełem. Godził w prawa Izby senatorskiej i wy-
stąpił za odrębnością władz dla Litwy (Komisji policji). 8 II 1792 ogłosił
»Odezwę... do współbraci województwa swego na zbliżające się sejmiki wileńskie«.

⁷² II kadencji.

⁷³ Kaw. ord. ś. Stanisława. Wolnomularz. Występował w sejmie z pochwałą
Ustawy Majowej i agitował w powiecie wiłkomirskim (według Smoleńskiego
Ost. rok 71). Bronił starostw biskupa Massalskiego i interesów K. Radziwiłła.
W r. 1793 powołany do Rady Nieustającej przez Sieversa.

⁷⁴ Przyjęty 4 grudnia.

⁷⁵ Przyjęty 4 grudnia.

⁷⁶ Przyjęty 22 czerwca. Zob. Boniecki XII 297.

Krzycki Onufry Kotwic, pos. gnieźnieński⁷⁷
Krzyżanowski Józef, łowczy poznański i pos. kaliski⁷⁸
Kublicki (Stanisław), wicebrygadjer wojsk. kor., pos. inflancki⁷⁹

Lanckoroński (Antoni), komisarz skarbowy⁸⁰
Ledóchowski Antoni, wojewodzie i pos. czernichowski⁸¹
Lemnicki Kazimierz, starosta janowski i pos. lubelski⁸²
Leszczyński Józef, cześnik i pos. rawski⁸³
Leżeński (Marcin), pos. braclawski⁸⁴
Linowski (Aleksander) pos. krakowski⁸⁵
Lubomirski Józef książę, kasztelan kijowski⁸⁶

Łubieński Feliks Władysław Pomian, starosta nakielski i pos. sieradzki⁸⁷
Łukaszewicz (Józef Michał), prezydent m. Warszawy⁸⁸
Łuszczewski (Jan Paweł Korczak, pos. sochaczewski⁸⁹

⁷⁷ II kadencji. Przyjęty 5 paźdz.

⁷⁸ II kadencji. Podpisał akt konfederacji »salvis per omnia praerogativis izby poselskiej«. Został delegatem konfederacji woj. wielkopolskich do konf. gen. targowickiej.

⁷⁹ Według Wolskiego (*Obrona* 45) »który tak głośno wołał na Moskwę, najskwapliwszy był potem do przyjęcia służby w wojsku rosyjskiem«. Dlatego w r. 1794 pominięty przez Wyszkwowskiego. Zresztą por. Smoleńskiego *Ost. rok* i Korzona *Dzieje wewn.*

⁸⁰ Wojewodzie braclawski, kaw. ord. Orła B., od wielu lat w Komisji skarbowej, w r. 1792 przy kasie obozowej, za insurekcji dyrektorem w oddziale biletów skarbowych.

⁸¹ II kadencji. Zapowiadał uwolnienie włościan w swych dobrach wołyńskich (*Gaz. nar. i obca* nr. 47 = 13 VI 1792).

⁸² II kadencji.

⁸³ H. Belina, kaw. ord. ś. Stanisława (1791).

⁸⁴ II kadencji. Przyjął prawo miejskie.

⁸⁵ II kadencji. Dygnitarz masonski. W komisji konstyt. i deputacji żydowskiej.

⁸⁶ Wolnomularz.

⁸⁷ Kaw. ord. Orła B. Zajął się województwem kaliskiem przed sejmikami lutowymi. Minister sprawiedliwości za Księstwa Warszawskiego.

⁸⁸ Za insurekcji wiceprezydent.

⁸⁹ II kadencji. Dygnitarz wolnomularski. Sekretarz Sejmu Czteroletniego. W r. 1794 w administracji pożyczek skarbowych. Za Ks. Warsz. min. spr. wewn.

Machczyński Franciszek, wojski ziemi dobrzyńskiej⁹⁰
 Madaliński Antoni, pułkownik K. B. M. i pos. gnieźnieński⁹¹
 Matuszewicz Tadeusz, pos. brzeski lit.⁹²
 Mędrzecki (Adam), plenipotent miast kor.⁹³
 Miaskowski (Jędrzej Marcin Bończa), kawaler maltański⁹⁴
 Miaskowski (Józef), pos. kaliski⁹⁵
 Miaskowski (Leon), kanonik⁹⁶
 Michalczewski Antoni, sędzią asesorji kor.⁹⁷
 Mieszkowski⁹⁸
 Mikorski Józef, pos. pow. gostyńskiego⁹⁹
 Minejko (Tomasz), pisarz ziemski i pos. powiatu kowieńskiego¹⁰⁰
 Miroszewski Stanisław, pos. krakowski¹⁰¹
 Mirski (Bogusław), pos. powiatu brasławskiego¹⁰²
 Mirski Stanisław, szambelan, pisarz w. lit., pos. powiatu brasławskiego¹⁰³
 Mniszek¹⁰⁴

⁹⁰ Przyjęty 4 grudnia.

⁹¹ Podniósł sztandar insurekcji.

⁹² »Matusiewicz«. Dygnitarz wolnomularski. Zastępcą w R. N. N. Minister skarbu Ks. Warszawskiego.

⁹³ Przyjęty 27 maja. Znakomity prawnik i orędownik mieszczan pracował w Deputacji grecko-orientalnej i dyssydentów. Regentem Komisji Bankowej 1793—4. Za insurekcji w Komisji dobrego porządku i Deputacji paszportowej.

⁹⁴ W Konfederacji województw wielkopolskich 1792 (zob. Wegner *l. c.* 153).

⁹⁵ II kadencji. Przyjął prawo miejskie. 21 VI postawił wniosek o uchylenie rezolucji Rady Nieustającej (z 9 II 1781) a nieuzyczenia glejtów miastom dziecięcym a 22 VI o powrót do kraju oficerów i wykonanie przysięgi na Konstytucję.

⁹⁶ Kanonik katedralny w Poznaniu i brat pośła.

⁹⁷ Przyjęty 27 maja.

⁹⁸ Trudno oznaczyć chociażby tylko z jakiej rodziny (Junosza, Lis, Mora, Odrowąż).

⁹⁹ Podkomorzy gostyński a wkrótce kasztelan rawski, kaw. ord. Orła B. i ś. Stanisława, członek Komisji skarbowej kor. od 1764. Należał do deputacji sejmikowej ujednostajnienia sądownictwa i układów handlowych z Prusami.

¹⁰⁰ II kadencji. Należał do deputacji dla ujednostajnienia sądownictwa.

¹⁰¹ II kadencji. Przyjęty 2 września. W Komisji Porządkowej woj. krakowskiego w r. 1794.

¹⁰² II kadencji. W r. 1794 w komisji pożyczek skarbowych.

¹⁰³ W komisji kodeks. lit.

¹⁰⁴ Może Anzelm Jerzy Wojciech (Poraj), tenutarjusz starzawski, rotmistrz chor. pancern. w. kor. (1762—1824).

Moraczewski ¹⁰⁵

Morawski Mikołaj, pisarz wojskowy W. X. Lit., pos. rzeczycki woj. mińskiego¹⁰⁶

Mostowski Józef, pos. księstwa inflanckiego¹⁰⁷

Mostowski (Tadeusz). kasztelan raciąski¹⁰⁸

Nagurski Jan, rotmistrz kaw. nar. W. X. Lit. i pos. żmudzki¹⁰⁹

Narbutt Dominik, wojski i pos. lidzki¹¹⁰

Narbutt (Wojciech). szambelan, pos. powiatu lidzkiego¹¹¹

Naruszewicz (Adam), biskup łucki¹¹²

Necki Jan¹¹³

Niemcewicz Juljan Ursyn, pos. inflancki z Litwy¹¹⁴

Nosarzewski Jan, sędzia ziemski i pos. powiatu ciechanowskiego (woj. mazowieckiego)¹¹⁵

Oborski, pos. liwski (woj. mazow.)¹¹⁶

Ołędzki (Olendzki) Stanisław, pos. żmudzki¹¹⁷

Olszowski, kanonik¹¹⁸

¹⁰⁵ Przyjęty 29 maja.

¹⁰⁶ Wolnomularz. W powstaniu lit. 1794.

¹⁰⁷ II kadencji. Z ks. A. K. Czartoryskim w misji drezdeńskiej.

¹⁰⁸ Redaktor *Gazety Nar. i Obcej*.

¹⁰⁹ II kadencji. Podkomorzyc. Agitował na Żmudzi za Konstytucją (według Smoleńskiego *l. c.* 59). Wystawił w r. 1792 sto koni, a w r. 1794 był jenerałem X. Ż.

¹¹⁰ »młody«, II kadencji. Kaw. ord. św. Stanisława. W powstaniu litewskim 1794.

¹¹¹ Przyjął prawo miejskie.

¹¹² Przygotował sejniki lutowe w Żytomierzu i Łucku (Smoleński, *Ost. rok* 265, 273).

¹¹³ Przyjęty 6 czerwca.

¹¹⁴ Wolnomularz. Redaktor *Gazety nar. i obcej*. Za insurekcji adjutant Kościuszki.

¹¹⁵ Poplecznik mieszczan ale poróżnił się z przewodcami stronnictwa patrijotycznego.

¹¹⁶ Onufry, h. Roch II., podstoli liwski (według dopisku Krasickiego w herb. Niesieckiego).

¹¹⁷ II kadencji. Rotmistrz kaw. nar., kaw. ord. ś. Stanisława.

¹¹⁸ Może Ignacy Olszewski, dziekan braławski, kanonik smoleński.

Oraczewski (Feliks), min. Rzpltej w Paryżu¹¹⁹
Orłowski (Józef), generał major¹²⁰
Ossoliński (Jan Onufry), starosta i pos. drohicki (podlaski)¹²¹
Ossoliński Józef, pos. podlaski¹²²
Ossoliński (Józef), kasztelan podlaski¹²³
Ossowski (Michał), kanonik¹²⁴
Ostrowski Tomasz, podskarbi nadw. kor.¹²⁵

Paprocki Paweł, łowczy dobrzyński¹²⁶
Pągowski Józef z Rotylicz, rotmistrz kaw. nar. i pos. inflancki z Korony¹²⁷
Piattoli (Scypion), l'abbé¹²⁸
Piramowicz (Grzegorz) kanonik kamieniecki, sekretarz komisji w Tow. Element.¹²⁹
Poniatowski (Józef), książę, generał-major¹³⁰
Poniński Marceli, wojski starszy i pos. gnieźnieński¹³¹

¹¹⁹ W delegacji 1773—5. Wizytatorem Komisji Edukacyjnej i rektorem Szkoły Głównej krakowskiej, w departamencie policji 1778-80.

¹²⁰ Komendant Kamieńca w r. 1792 a Warszawy w r. 1794.

¹²¹ II kadencji. Należał do kom. konstyt. Ofiarny w r. 1794.

¹²² Starosta sandomirski, pos. ziemi bialskiej.

¹²³ Ofiarny dla insurekcji. Senator-kasztelan Król. Kongr.

¹²⁴ B. jezuita, nauczyciel Prota Potockiego, ogłosił: »*O pomnożeniu dochodów publ.*« i »*O urzędzeniu starostw rada i projekt*« (por. Smoleński, *Ost. rok* 129 i n., Korzon: *Dzieje wewn.* III 323).

¹²⁵ Od 17 V i w Straży. Szambelan, kaw. ord. ś. Stanisława i Orła B., hr. pruski, marszałek sejmu 1809, senator-wojewoda 1810, prezes senatu za Kr. Pol.

¹²⁶ Przyjęty 4 grudnia.

¹²⁷ II kadencji. Przyjął prawo miejskie. Domniemany przeciwnik Ustawy Majowej (Smoleński, *Ost. rok* 49). Za insurekcji formował pułk wolontariuszów.

¹²⁸ Według Bułhakowa wypędzony z granic państwa papieskiego znalazł opiekę u Stanisława Augusta, który używał go za pośrednika w układach z żydami i porozumieniu z Ignacym Potockim. Interesowny. Wcześniej przewidział nieuchronną z Rosją wojnę i wyjechał dla uniknięcia prześladowań oraz w misji dyplomatycznej do Drezna w początkach kampanji 1792 r.

¹²⁹ Eksjezuita, przyjaciel Ignacego Potockiego, autor wybornych podręczników pedagogicznych.

¹³⁰ Czł. wolnomularstwa. Upatrzony na dowódcę armji koronnej.

¹³¹ II kadencji. Przyjęty 5 paźdz. Podpisał konfederację woj. wielkopolskich 1792 r. (23/VIII).

Potocki Aleksander¹³²
Potocki (Ignacy), marszałek w. W. X. Lit.¹³³
Potocki Jerzy, pos. podolski¹³⁴
Potocki Prot, wojewoda kijowski¹³⁵
Potocki Seweryn, pos. braclawski¹³⁶
Potocki (Stanisław Kostka), pos. lubelski, deputat do konstytucji¹³⁷
Przeździecki Michał, pos. podolski¹³⁸
Psarski Fryderyk Jakób, podkomorzy i pos. ziemi wieluńskiej¹³⁹
Puszet (Ksawery), pos. krakowski¹⁴⁰
Puzyna Józef z Kozielska, pos. smoleński¹⁴¹

Radoliński Piotr, szambelan, pos. gnieźnieński¹⁴²
Radziwiłł Maciej ks., kasztelan wileński¹⁴³

¹³² Przyjęty 22 czerwca. Towarzysz kaw. nar. Przyjął prawo miejskie. Czł. wolnomularstwa. Wszedł do komisji Policji 28. VI 1791. Za Księstwa Warsz. minister policji, potem senator-kasztelan.

¹³³ Dygnitarz masonski. W Straży od 17 maja. Dopuszczył do wyłomu w Konstytucji przez ograniczenie króla w mianowaniu senatu. Zajął się sejmikami lubelskimi w połowie lutego 1792 (por. Smoleński, *Ost. rok* 27—8, 274). Kierownik polityki zagranicznej Sejmu Czteroletniego i Insurekcji.

¹³⁴ Posłował do Sztokholmu. Kaw. ord. ś. Stanisława i Orła B.

¹³⁵ Przyjaciel ks. Ossowskiego, pionier handlu czarnomorskiego, przemysłu i bankowości. Wniósł o dopuszczenie dziedzicznej Machnowki do prerogatyw miast wolnych i poruszał sprawę włościan w królewskich (Smoleński, *Ost. rok* 271, Korzon, *Dzieje wewn.* II 180—2).

¹³⁶ Krajczyk kor. Mason. Kaw. ord. Orła B. Popierał Kościuszkę.

¹³⁷ Dygnitarz wolnomularstwa. Gen.-major art. kor. Przyjął prawo miejskie. Podał ugodowy wniosek złączenia komisji skarbowych przy zrównaniu liczby reprezentantów Litwy. Z początkiem 1792 wyprawiony do Jass w misji do Szczęsnego Potockiego. Projektodawcą »urządzenia wieczystego królewskich« . W kampanji 1792 kontrolorem gen. Judyckiego. Współredaktor dzieła *O ustanowieniu i upadku Konstyt. 3 Maja*. Za Ks. Warsz. senator-wojewoda, prezes rady stanu i ministrów, za Królestwa minister oświecenia, na koniec prezes senatu.

¹³⁸ II kadencji.

¹³⁹ Przyjęty 4 grudnia.

¹⁴⁰ II kadencji. Starosta zawichostski, kaw. ord. ś. Stanisława, szambelan.

¹⁴¹ II kadencji.

¹⁴² Leszczyc z Koszut, kaw. ord. ś. Stanisława, marsz. sejmiku woj. kaliskiego, podkomorzy J. K. Mci.

¹⁴³ Przyjęty 26 czerwca. Mason. Ofiarował w r. 1792 działą ordynacji.

Rakowski Marcin, wojski wyższy winnicki, szambelan J. K. Mci, pos. braclawski¹⁴⁴
 Rayski (Stefan), pułkownik (w. lit.)¹⁴⁵
 Remiszewski Aleksander, pos. krakowski¹⁴⁶
 Rogowski (Roman), cześnik i pos. ziemi warszawskiej¹⁴⁷
 Rostworowski, kasztelan¹⁴⁸
 Rożnowski Antoni z Skotów i z Rożnowa Nowina, pisarz ziemski i pos. gnieźnieński¹⁴⁹
 Russocki Mikołaj, cześnik, pos. krakowski¹⁵⁰
 Rutkowski (Marjan), sekretarz w Straży¹⁵¹
 Rybiński (Jan Nepomucen), pos. kijowski¹⁵²
 Rybiński (Józef Hjacynt), biskup kujawski¹⁵³
 Rzewuski Kazimierz, pisarz polny kor., poseł podolski¹⁵⁴
 Rzętkowski Walenty, podczaszy i pos. rawski (z. gostyńskiej)¹⁵⁵

¹⁴⁴ H. Trzywdar z Rakowa w z. wizkiej i na Litwie. Marcin pisarz grodzki winnicki według Krasickiego przypisów do Niesieckiego.

¹⁴⁵ Kaw. ord. ś. Stanisława.

¹⁴⁶ Przyjęty 8 paźdz.

¹⁴⁷ II kadencji,

¹⁴⁸ Syn Jana Antoniego, kasztelana czerskiego, Franciszek Ksawery h. Nałęcz, zmarły w r. 1802. Jego brat starszy Andrzej, sędzia czerski i szambelan stał blisko dworu.

¹⁴⁹ Przyjęty 5 paźdz. Statystyk; obrońca chłopów; kontroler rozdawnictwa starostw od r. 1768; kaw. ord. ś. Stanisława. Podpisał konf. woj. wielkop. z 4 Rożnowskimi ale powściągliwie: »z odstąpieniem od czynności sejmu 1788 w niektórych punktach niedogodnych«.

¹⁵⁰ II kadencji. Na jego wniosek (16 V) powiększona komisja konst., 7 X podniósł kwestję: czy ma być jedna kom. skarbowa na całą Rzpltę.

¹⁵¹ Przyjęty 4 grudnia. W wydziale policyjnym.

¹⁵² II kadencji. Interpelował w listopadzie o dopuszczenie plenipotentów miejskich do komisji skarbowej kor. i poruszał sprawę włościan w królewskich miastach w grudniu 1791. Z polecenia prowincji wielkopolskiej przeciw redukcji monety pruskiej. Był kaw. ord. ś. Stanisława ale i szambelanem króla pruskiego.

¹⁵³ Według Kalinki zależny od Prus.

¹⁵⁴ Dygnitarz masoński. W maju (10) postawił wniosek o nakaz senatorom i posłom piastującym urzędy wojskowe podlegania ordynansom i (27) żądał ograniczenia *ius agratiandi*: w grudniu (6) za wnioskiem Zboińskiego przeciw »burzycielom«. Przygotowywał sejmiki na Podolu.

¹⁵⁵ II kadencji. Kaw. ord. ś. Stanisława. Do deputacyj projektów sejmików, sędziów ziem. i deputacji deficytowej (starostw).

Si(e)nkiewicz, arbiter¹⁵⁶
 Sierakowski (Sebastjan) ks., kustosz kor.¹⁵⁷
 Siruć (Florjan Doliwa), pos. powiatu kowieńskiego¹⁵⁸
 Skórzewski Paweł Drogosław, podstoli poznański i pos. kaliski¹⁵⁹
 Sobolewski (Walenty), kasztelan czerski¹⁶⁰
 Sobolewski Walenty Faustyn z Piętek, starosta i pos. z warszawskiej¹⁶¹
 Sokolnicki Celestyn, stolnik i pos. poznański¹⁶²
 Sokolnicki (Michał), kapitan kor. inżen.¹⁶³
 Sołtan (Stanisław), marszałek n. W. X. Lit.¹⁶⁴
 Sołtyk (Stanisław), pos. krakowski¹⁶⁵
 Staniszewski, szambelan J. K. Mci¹⁶⁶
 Starzeński (Michał), starosta brański i komisarz wojskowy¹⁶⁷

¹⁵⁶ Przyjęty 5 paźdz. Zapewne Antoni, rotmistrz kaw. nar., intendent policji o. n. Według Bułhakowa »dawniej był rządcą u marszałka Sapiehy«. Miał śledzić dom posła ros. z okna mieszkania metropolity unickiego. W r. 1794 w komisji indagacyjnej a po III rozbiornie w org. spiskowej (por. Smoleński, *Mieszczanstwo warsz.* 332 i *Emigr. pol.* 58, Kukiel, *Próby powst.* i J. Kornatowicz, *Gen. Rymkiewicz.*

¹⁵⁷ Przyjęty 21 września, kanonik krakowski, wolnomularz.

¹⁵⁸ II kadencji.

¹⁵⁹ Przyjęty 5 paźdz.

¹⁶⁰ 1791—1800.

¹⁶¹ Wszedł do Kom. konst. (16 V), ułożył z Kołłątajem projekt ordynacji sądów miejskich (30 IX). Za Księstwa senator-wojewoda, za Królestwa min. sprawiedliwości, stanu a od r. 1826 przewodniczący w Radzie adm.

¹⁶² Przyjął prawo miejskie. Sformułował ograniczenie króla w mianowaniu senatorów (12 V), wszedł do kom. konst. (16 V) i deputacji deficytowej. Popierał wnioski Zabiełły (24 X) i Zboińskiego (6 XII) zmierzające do potłumienia opozycji Szcz. Potockiego, S. Rzewuskiego i i. Według świadectwa Wybickiego występował w r. 1780 przeciw projektowi kodeksu a w r. 1806 witał Napoleona w Poznaniu na czele stanu rycerskiego. Ulegał więc nastrojom chwili.

¹⁶³ W insurekcji pułkownikiem, w legjonach generałem.

¹⁶⁴ Od 17 maja. Prezes rządu tymcz. lit. w r. 1812.

¹⁶⁵ II kadencji. Wolnomularz. Za ograniczeniem *ius agratiandi*, dopuszczeniem wszystkich miast duchownych do praw wolnych w ciągu lat dwu, za sprzedażą starostw, wyparciem Rosji z Kuronji. Według Bułhakowa zmierzał do przymierza z Francją rewolucyjną. Czynny na emigracji po III rozbiornie, następnie na polu kulturalnym. Marszałek sejmu 1811, za Królestwa senator, więzień stanu.

¹⁶⁶ Przyjęty 14 grudnia.

¹⁶⁷ Rotmistrz kaw. nar. Organizował siły zbrojne w r. 1792 i 94. Współdziałał z admin. ros. w okręgu białostockim i tarnopolskim za Księstwa Warsz.

Staszewski, porucznik kaw. nar.¹⁶⁸
 Staszewski (Józef Lew), podkomorzy i pos. upicki¹⁶⁹
 Strasser (Ludwik br.)¹⁷⁰
 Strasz Michał z Białaczowa Odrowąż, podsędek ziemski radomski, pos. sandomierski¹⁷¹
 Straszewski, komornik ziemski dobrz.¹⁷²
 Stroynowski ks.¹⁷³
 Sulistrowski Alojzy, pisarz lit., pos. połocki¹⁷⁴
 Swinarski (Michał), pisarz radziecki m. Starej Warszawy¹⁷⁵
 Świętorzecki¹⁷⁶
 Szczeniowski Onufry, podsędek ziemski i pos. braclawski¹⁷⁷
 Szczyt Marcin, sędzia ziemski i pos. połocki¹⁷⁸
 Szymanowski Dominik, s(zambelan) J. K. Mci, pos. rawski¹⁷⁹
 Szymanowski Józef¹⁸⁰

Tański, regent kancelarji sejmowej¹⁸¹
 Trębicki (Antoni), pos. inflancki¹⁸²

¹⁶⁸ Przyjęty 29 maja.

¹⁶⁹ Kaw. ord. ś. Stanisława.

¹⁷⁰ Zaufany Kołłątaja i przyjaciel Bułhakowa.

¹⁷¹ Wszedł do kom. konst. i deputacji deficytowej. W insurekcji gen. ziem. sandom.

¹⁷² Przyjęty 4 grudnia.

¹⁷³ Zapewne Hieronim, kanonik kijowski, prof. Szkoły gł. W. X. Lit., wolnomularz. Jego mowa o Konstytucji wygłoszona 1 lipca 1791 ukazała się drukiem.

¹⁷⁴ Miał się zająć sejmikami lutowymi na Litwie (Smoleński, *Ost. rok* 263, por. także dziennik Bułhakowa). Miał referat finansowy w R. N. N.

¹⁷⁵ Z początkiem sierpnia 1791 wybrany delegatem na zebraniu wydziału warsz. 11 VIII postawił wniosek ofiarowania Rzpltej armat ze składek i wzniesienia pomnika Stan. Augustowi.

¹⁷⁶ Przyjęty 29 maja. Zapewne Józef, regent wydziału policyjnego Straży.

¹⁷⁷ II kadencji.

¹⁷⁸ II kadencji, kaw. ord. ś. Stanisława. 24 V domagał się zniesienia ordynacyj.

¹⁷⁹ II kadencji. Przyjął prawo miejskie. Protektor Kościuszki w Sejmie. Wolnomularz.

¹⁸⁰ Szambelan, redaktor prawa kryminalnego.

¹⁸¹ Przyjęty 29 maja.

¹⁸² II kadencji. Przyjął prawo miejskie. Doradzał zwalczanie »zarazy« opozycyjnej na wzór francuski (*Gazeta nar. i obca* nr. 65). Zasiadał w kom. kodeksowej lit. Odpowiedział na *Uwagi* Dyzmży Bończy Tomaszewskiego. Wydawca *Prawa politycznego i cywilnego Korony pol. i W. Ks. Lit.*

Tymowski Ignacy, stolnik i pos. sieradzki¹⁸³
Tyszkiewicz (Jerzy), pos. żmudzki¹⁸⁴
Tyzenhauz (Antoni), chorąży i pos. wileński¹⁸⁵

Urbański (Karol), pos. podlaski¹⁸⁶
Uruski, rotmistrz kaw. nar.¹⁸⁷

Walichnowski¹⁸⁸

Wawrzecki (Tomasz z Skrzetuszewa), podkomorzy powiatu kowieńskiego,
ch. w. l., pos. brasławski¹⁸⁹

Weysenhoff (Józef), kapitan w. lit., pos. inflancki¹⁹⁰

Wicki, major gwardji pieszej lit.¹⁹¹

Wielowieyski, kom. cyw. wojsk. w. krak.¹⁹²

Wilkoński Józef, pos. kaliski¹⁹³

Witten (Gedeon br. de), baron Kurlandczyk¹⁹⁴

Wolski (Mikołaj), szambelan J. K. Mci¹⁹⁵

¹⁸³ H. Sas. Senator-kasztelan od r. 1817.

¹⁸⁴ Za wspólnością władz dla Korony i Litwy (według Smoleńskiego, *Ost. rok* 42).

¹⁸⁵ II kadencji. Kaw. ord. ś. Stanisława. Prezydentem Wilna w r. 1792, w Deputacji centr. powstania lit. 1794.

¹⁸⁶ II kadencji, cześnik drohicki i generał ziemiański w r. 1794.

¹⁸⁷ Może Tomasz Adam (Sas), kaw. ord. ś. Stanisława (1790), stolnik czerwono-

¹⁸⁸ Walichnowscy albo Walknowscy h. Wieruszowa w Wielkopolsce i Prusiech. Zapewne czł. rządu insurekcyjnego.

¹⁸⁹ Kaw. ord. Orła B. Wystąpił za ograniczeniem prawa łaski króla. Wszedł do kom. konst. W kom. kodeksowej lit. Miał się zająć sejmikami na Litwie. — Następca Kościuszki. Senator-wojewoda i min. sprawiedliwości w Królestwie.

¹⁹⁰ Według Bułhakowa »zapalczywy« doradca marsz. Małachowskiego. Redaktor *Gazety nar. i obcej*. Popierał szlachtę kurońską (3 II 1791). Trzymał pióro w kom. konst. Należał do kom. kodeks. lit. Za wnioskami przeciw Szcz. Potoc-kiemu i Rzewuskiemu.

¹⁹¹ Może członek Kom. porządkowej w r. 1794.

¹⁹² Może Józef, szambelan królewski, kaw. ord. ś. Stanisława.

¹⁹³ II kadencji, przyjęty 5 paźdz.

¹⁹⁴ Szambelan król., komandor fundacji rodzinnej zakonu maltańskiego.

¹⁹⁵ Podejrzany o akcję przeciw Konstytucji według Smoleńskiego (*Ost. rok* 76—7). U schyłku r. 1793 kom. skarb.

Woyczyński Stanisław Skarbek, chorąży powiatu bielskiego, pos. rawski¹⁹⁶
Woyna Ksawery, starosta stanisławski, min. Rzpłtej w Wiedniu¹⁹⁷
Wybicki Józef, plenipotent wydziału poznań.¹⁹⁸
Wykowski, kasztelan, kaw. ord. ś. Stanisława¹⁹⁹

Zabiello Michał, generał major, pos. inflancki²⁰⁰
Zajaczek (Ignacy), superintendent (ceł koron. w prowincji mazowieckiej)²⁰¹
Zajaczek (Józef), pos. podolski²⁰²
Zakrzewski Ignacy Wyssogota, stolnik i pos. poznański²⁰³
Zaleski Kazimierz, pisarz grodzki łukowski, pos. lubelski²⁰⁴
Zaleski Mikołaj, podkomorzy ziemi owruckiej i pos. kijowski²⁰⁵
Zapolski Józef, szambelan J. K. Mci²⁰⁶
Zaremba²⁰⁷
Zawisza Barnaba Czarny, podstoli gombiński, pos. z gostyńskiej²⁰⁸
Zboiński (Jan Nepomucen), starosta mszański, pos. ziemi dobrzyńskiej²⁰⁹

¹⁹⁶ II kadencji. Cz. łoży Izis, Występował za sprzedaż starostw ze względów moralności publ. Za insurekcji gen. ziem. Czynnny w dyplomacji legjonowej. Obrońca Torunia w r. 1809.

¹⁹⁷ Szambelan król., wicekomendant korpusu kadetów, dygnitarz wolnomularski.

¹⁹⁸ Przyjęty 5 paźdz. Należał do deputacji kodeksowej. Wygłosił 15 XI mowę uwielbiającą Konstytucję. Znany z protestu na sejmie delegacyjnym 1768, z udziału w Konf. Barskiej, współpracy z Andrzejem Zamoyskim, działalności publicystycznej i literackiej

¹⁹⁹ Przyjęty 22 maja. Wyhowski h. Habdank syn Kazimierza, kasztelana wy-szogrodzkiego.

²⁰⁰ Atakował Szczęsnego Rzewuskiego (27. X, 6. XII 1791, 26—7. I 1792). Dowodził na terenie litewskim w r. 1792 z dobrą wolą ale nieudolnie.

²⁰¹ Zastępcą w R. N. N., potem na emigracji, za Księstwa zawiadywał pocztą.

²⁰² II kadencji. Wolnomularz. 29 IX wystąpił przeciw manifestującym się czynnościom sejmku. Należał do spisku insurekcyjnego i był jednym z najwybitniejszych generałów polskich doby następnej, w Królestwie namiestnikiem.

²⁰³ Wolnomularz. Opiekun miast. Prezydent Warszawy z wiosną 1792 i za insurekcji.

²⁰⁴ II kadencji. Przyjęty 5 paźdz.

²⁰⁵ Przyjęty 5 paźdz.

²⁰⁶ Przyjęty 30 paźdz. Dygnitarz wolnomularski.

²⁰⁷ Może jeden z szambelanów Jan albo Piotr.

²⁰⁸ Z różnych gałęzi Zawiszów żadnej nie przysługiwał przydomek Czarnych.

²⁰⁹ Kaw. ord. Orła B. Przyjął prawo miejskie. Popierał szlachtę kurońską. 6 XII postawił wniosek pociągnięcia przed sądy sejmowe malkotentów knujących w Jassach jako »burzycielów spokojności publicznej«. Ofiarny w r. 1792.

Zenowicz Michał Deszpott, pos. połocki²¹⁰
Zieliński Aleksander, podstoli i pos. ziemi nurskiej²¹¹
Zieliński Norbert, starosta nurski emfiteut.²¹²
Zienkowicz (Ksawery), pos. z powiatu słonimskiego²¹³

²¹⁰ II kadencji. Wolnomularz. Prowadził agitację za Konstytucją latem 1791.

²¹¹ Kaw. ord. ś. Stanisława. Przeciw uniwersałom komisji skarbowej (z 26 VII i 26 VIII) o redukcji monety pruskiej. Za odpowiedzialnością osobistą króla przeciw »burzycielom«. Za insurekcji generałem ziemiańskim.

²¹² Przyjęty 4 grudnia. Wolnomularz. Za ograniczeniem króla w nominacji senatorów (por. Smoleński, *Ost. rok* 27).

²¹³ II kadencji.